

Termi- ja fraasivalinnat osana opetusalan käyttöliittymän käytettävyyttä

Merja Saarenmäki
Viestintätieteiden yksikkö
Vaasan yliopisto

Niina Nissilä
Pohjoismaisten kielten yksikkö
Vaasan yliopisto

De språkliga valen spelar en roll i användbarhet av ett informationssystem. När språket är begripligt och entydigt är det lättare för användaren att nå sina mål i användningen av informationssystemet. De språkliga valen blir speciellt påtagliga när ett system är avsett för en heterogen grupp användare. Ett skoladministrationssystem är ett exempel på ett sådant system, eftersom det används av många slags användare från administratörer, lärare och olika slags relaterade experter till vårdnadshavare och elever. Ett skoladministrationssystem fungerar som en samlingspunkt för skolvardagen, med både vardagliga kommunikationssituationer och flera olika fackområden såsom pedagogik, administration, ekonomi och de olika skolämnena. Vår artikel handlar om användning av termer och fraser i ett skoladministrationssystem som används i Finland på olika skolstadier för att planera, hålla kontakt och informera. Resultaten visar att termerna i användargränssnittet är allmänspråkliga och lätta att förstå.

Avainsanat: kielellinen käytettävyyys, käytettävyyys, käyttöliittymä, termi

1 Johdanto

Käyttöliittymä on tietojärjestelmän osa, jonka kautta ihmiset ovat vuorovaikutuksessa tietojärjestelmän kanssa. Tietojärjestelmällä tarkoitetaan laajasti sitä teknologian ja laitteistojen yhdistelmää, joka mahdollistaa vuorovaikutuksen ihmisten, prosessien ja datan välillä. (Laudon & Laudon 2003: 7, 428) Käyttöliittymä on ohjelma, johon kuuluu tietokoneen näytön näkymä ja ne välineet (tietokoneen ruutu, näppäimistö ja hiiri), joilla käyttäjä käyttää ohjelmaa (Kim 2015: 1, 70). Näytöllä käyttöliittymässä näkyy ikkunoita, valikoita, viestejä ja painikkeita, joissa näkyviä visuaalisia ja kielellisiä elementtejä havaitsemalla ja ymmärtämällä käyttäjä tietää, miten hän pääsee tavoitteeseensa. Taustalla ovat myös toiminnat, joita varten käyttöliittymä on luotu, sekä käyttäjän odotukset siitä, mitä ohjelmalla voi tehdä. Näiden summana syntyy käyttöliittymän käytettävyyys. Käytettävyyys tarkoittaa käyttäjän kokemusta järjestelmän opittavuudesta, tehokkuudesta, muistettavuudesta, virheettömyydestä ja miellyttävyydestä (Nielsen 1993: 25). Käyttöliittymien suunnittelijat voivat hahmotella eräänlaista käsikirjoitusta siitä, miten he arvelevat käyttäjän todennäköisesti toimivan käyttöliittymän äärellä, mutta käyttötilanteessa toimintaketjut etenevät dynaamisesti (ks. esim. Roine 2005). Artikkelin on osa laajempaa hanketta, jossa pohditaan kielen ja erityisesti terminologian merkitystä tietojärjestelmien käytettävyydessä.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva opintohallintojärjestelmä Wilma on arkipäiväinen esimerkki käyttöliittymästä. Wilma on osa tietojärjestelmärypystä, joka koostuu

kolmesta eri ohjelmasta. Näistä tärkein ei varsinaisesti ole Wilma, vaan sen taustalla toimiva Primus. Se on tietojärjestelmä, johon koulut tallentavat tiedot muun muassa oppilaista ja heidän huoltajistaan, opettajista ja muusta henkilökunnasta, opetussuunnitelmista, aikatauluista, arvosanoista ja opetustiloista. Primukseen on kytketty lukujärjestysten suunnittelua ja ylläpitoa varten oma ohjelmansa, Kurre. Se noutaa Primuksesta tiedot henkilöistä, resursseista ja tiloista, jotka tarvitaan mukautettujen lukujärjestysten laadintaan. (StarSoft Oy 2016b) Sekä Primusta että Kurrea käyttävät lähinnä pääkäyttäjät. Wilma on ryppään kolmas ohjelma. Se on www-pohjainen ohjelma, ja nimenomaan Wilma toimii linkkinä kotien ja koulujen välillä. Wilman kautta koulut voivat näyttää kahden muun tietojärjestelmän tietoja verkossa ja mobiililaitteille kehitetyissä sovelluksissa.

Wilmalla on paljon erilaisia käyttäjiä: oppilaita, opettajia, koulujen muuta henkilökuntaa, huoltajia ja koulujen muihin sidosryhmiin kuuluvia henkilöitä. Jokaisella käyttäjällä on Wilmaan oma henkilökohtainen käyttäjänimi, jolla he voivat kirjautua järjestelmään, nähdä itseään koskevat asiat ja käyttää käyttäjäryhmälle annettuja toimintoja. (Nissilä & Nyholm 2016; ks. StarSoft Oy 2016c) Suurin käyttäjäryhmä ovat Suomen peruskoulut, joista suurin osa käyttää järjestelmää (vrt. StarSoft Oy 2016a ja Tilastokeskus 2016). Peruskoulujen lisäksi järjestelmää käytetään esikouluissa, lukioissa, ammattikouluissa ja ammattikorkeakouluissa (StarSoft Oy 2016a). Vertaamalla Tilastokeskuksen tietoa Suomen oppilaitosten määrästä (Tilastokeskus 2016) ja StarSoft Oy:n antamaa tietoa järjestelmää käyttävien oppilaitosten määrästä (StarSoft Oy 2016a), voidaan käyttäjiä arvioida olevan yhteensä noin miljoona, sillä opetuksen järjestäjien ja koulujen henkilökunnan lisäksi Wilmaa käyttävät oppilaat, heidän huoltajansa sekä oppilaitosten monet sidosryhmät ja yhteistyötahot.

2 Aineisto ja menetelmät

Erikoiskieli ja yleiskieli voidaan teoreettisesti nähdä jatkumon ääripäinä (Koskela & Katajamäki 2012). Opetusalan erikoiskieli itsessään on monien erikoisalojen kielten kohtauspaikka, sillä kouluissa oppilaat saavat opettajien ja oppimateriaalien välityksellä ensikontaktin moniin erikoisaloihin. Opetusalan kieli sisältää näin luontaisesti piirteitä sekä alan metatieteestä pedagogiikasta että opetettavilta erikoisaloilta. Yleiskielen käytön opettaminen puolestaan kuuluu opetusalan olennaisimpiin yleissivistäviin ydintehtäviin, opiskellaanhan kouluissa koko kieliyhteisön yhteisen kielimuodon sujuvaa käyttöä. Näin ollen opintohallintojärjestelmän erikoiskieliset termit ovat muun muassa pedagogiikan ja tietotekniikan aloilta, mutta järjestelmässä on myös koulujen arkipäivää heijastelevaa yleiskieltä. (Nissilä & Nyholm 2016: 3) Artikkelissa pyritään rajanvetoon liittyvistä haasteista huolimatta rajaamaan tarkastelun kohteeksi opetusalan käyttöliittymän erikoiskieli.

Tavoitteena tutkimuksessa on tarkastella opetusalan käyttöliittymän sisältämiä suomenkielisiä termejä ja fraaseja käytettävyyden näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää viiden keskeisimmän käyttäjän käyttöliittymänäkymissä olevien termien ja fraasien erikoisaloja ja muodostamista. Analyysissa pohditaan myös keskeisimpiä hyvän termin ominaisuuksia ja niitä hyvän termin ominaisuuksia, joilla on todettu olevan yhteys käytettävyyteen. Tällaisia hyvän termin ominaisuuksia ovat tarkoituksenmukaisuus (*appropriateness*), läpinäkyvyys (*transparency*), ja johdonmukaisuus (*consistency*). (Ks. Schmitz 2014; Isohella 2016; Isohella & Nissilä 2015)

Artikkelin aineisto koostuu opetusalan käyttöliittymä Wilmasta poimituista termeistä ja erikoiskielen fraaseista, joista tässä artikkelissa käytetään nimitystä *fraasi*. Fraasi tarkoittaa sanontaa, joka on ominainen jollekin kielelle (Kirjallisuudentutkimus: fraasi, Tieteen termipankki 2.5.2016). Erikoiskiellisiä fraaseja ovat esimerkiksi *siirrä arkistoon* ja *tallenna luonnos*. Aineiston on kerännyt tutkija syksyllä 2015 Wilma-käyttöliittymän demoversiosta. Termit ja fraasit on poimittu manuaalisesti seuraavan viiden keskeisimmän käyttäjän käyttöliittymänäkymistä: yläkoulun yhdeksäsluokkalainen, lukiolainen, huoltaja, yläkoulun ja lukion luokanvalvoja ja alakoulun luokanopettaja. Keskeisimmiksi käyttäjiksi on valittu nämä, sillä he nimenomaan käyttävät käyttöliittymää usein, ja heillä on omat tunnuksensa siihen (ks. StarSoft Oy 2016c). Tässä tutkimuksessa edellä mainittuja hyvän termin piirteitä tutkitaan termeistä, jotka ovat kaikille viidelle käyttöliittymänäkymälle yhteisiä.

Manuaalisessa terminpoiminnassa on olennaista pohtia, miten termit erotetaan esimerkiksi yleiskielen sanoista. Termien poiminta perustuu poimijan näkemykseen ja arvioon termistä. (Pasanen 2009: 44–45) Sanastotyön käsikirjan (SK 1989: 24) määritelmän mukaan käsitteet ovat jäsenettyjä konkreettisten tai abstraktisten asioiden ajatuskokonaisuuksia, ja termit ovat käsitteen nimityksiä tai symboleja. Sanastotyön käsikirjan (emt. 11) ja esimerkiksi Sagerin (1990: 21–22) mukaan termit kuvastavat käsitettä. Tässä tutkimuksessa termit erotetaan sanoista siten, että poimija on pohtinut termiehdokkaan käsitetaustaa ja sitä, voidaanko ilmaisua käyttää yleiskielessä vai jossain erikoiskielessä. Termejä ovat esimerkiksi *koulu*, *jälki-istunto* ja *arkisto*, kun taas *ryhmän koko* ja *hakupäivämäärä* eivät ole termejä.

Käyttöliittymässä on kuvakkeita, tekstejä, termejä, sanoja ja muita ilmauksia, joista tämän tutkimuksen tavoitteen mukaisesti tutkittiin termejä ja fraaseja. Termin kielellisestä muodosta on esitetty terminmuodostusta käsittelevissä lähteissä monenlaisia kuvauksia. ISO 704 -standardi (2009: 34) korostaa, että suositeltu termi muodostuu yhdestä tai monesta sanasta ja että termin pitää olla alan asiantuntijan käyttämä ja hyväksymä. Sanastotyön käsikirjan (SK 1989: 70) mukaan termi voi muodostua sanojen lisäksi myös kirjaimista, numeroista ja erilaisista tunnuksista. Tässä tutkimuksessa keskitytään käyttöliittymään ja sen sisältöön kuuluviin kielen sanojen avulla ilmaistuihin termeihin, toisin sanoen kuvakkeita tai symboleja ei tässä analyysissä käsitellä.

Käyttöliittymänäkymissä on havaintojemme mukaan enemmän termejä kuin yleiskielisiä sanoja. Yksi syy tähän voi olla se, että käyttöliittymä voi olla erikoiskieliseen tekstiin verrattuna kielellisenä ympäristönä suppeampi paikka erikoiskielisille ilmauksille. Tietoteknisestä näkökulmasta katsoen käyttöliittymässä on tietoteknisiä käskymuotoisia ilmauksia tietyissä paikoissa, kuten painikkeissa ja joskus linkeissä, jolloin ne myös vievät tilaa esimerkiksi yleiskielisiltä sanoilta. Termejä on käyttöliittymänäkymissä etenkin otsikoissa (*linkit, opetussuunnitelma*), valikoissa (*arviointi, kasvatuskeskustelu*) ja erilaisissa linkeissä (*kurssi, kurssin nimi*). Lisäksi erilaisilla sähköisesti täytettäväksi tarkoitetuilla lomaketyyppisillä sivuilla on termejä, kuten esimerkiksi *ylioppilaskirjoitukset ja opintotuki*.

Viidestä käyttöliittymänäkymästä poimitut termit listattiin tekstinkäsittelyohjelmalla listaksi poimintajärjestyksessä, joka noudatti vasemmalta-oikealle- ja ylhäältä-alas-periaatetta. Termit poimittiin ensin koko sivulta edeten sivun linkkejä pitkin uusille sivuille. Näin poimija pysyi selvillä, missä oli ja minne oli menossa kussakin käyttöliittymänäkymässä. Nämä termit järjestettiin termilistoilta käsitekarttoihin, joissa termit sijoitettiin käsitesuhteidensa mukaan, jotta termit saataisiin parempaan järjestykseen sisältönsä mukaan. Tässä kohtaa tutkimusta tehtiin käsiteanalyysia. Käsitesuhteet pääteltiin tässä tutkimuksessa kuitenkin pääasiassa poimijan intuition mukaan; joissakin käytettiin apuna terminologisia sanastoja, kuten OKSA-sanastoa, Tieteen kansallista termipankkia, Sanastokeskus TSK ry:n TEPA-termipankkia ja Finto-sanasto- ja ontologiapalvelua (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016; Tieteen termipankki 2016; Sanastokeskus TSK ry 2016; Finto 2016). Sanastoja käytettiin osittain apuna myös erikoisalojen määrittämisessä ja apuna synonyymien määrittelyssä.

Aineiston analyysissa on hyödynnetty terminologisen analyysin keinoista edellä mainittua käsiteanalyysia ja termianalyysia (vrt. Nuopponen & Pilke 2010: 17–18). Termianalyysissa selvitetään termien ja käsitteiden välisiä sekä termien keskinäisiä suhteita, arvioidaan termejä ja kartoitetaan termien muodostusta (emt. 18). Tässä tutkimuksessa analysoidaan termien rakennetta ja tarkastellaan synonymiaa ja metaforien käyttöä. Termityötä varten on olemassa periaatteita; hyvän termin ominaisuuksia, joita voi hyödyntää terminmuodostuksessa ja olemassa olevien termien arvioinnissa. Tutkimuksessa pohditaan niistä keskeisimpiä (tarkoituksenmukaisuus, läpinäkyvyys ja johdonmukaisuus) eli sellaisia, joilla on yhtymäkohtia käytettävyyteen (vrt. Schmitz 2014: 454 ja Isohella 2016). Eri terminologisissa lähteissä on määritelmiä termien tarkoituksenmukaisuudelle, läpinäkyvyydelle ja johdonmukaisuudelle.

Tarkoituksenmukainen termi on käyttäjäryhmän tarpeita vastaava ja soveltuu käyttöliittymän loppukäyttäjälle (Schmitz 2014: 455). Se ei aiheuta tulkinnassa ei-toivottuja kielteisiä konnotaatioita (SK 1989: 76). ISO 704 -standardi (2009: 39–40) painottaa tämän lisäksi sitä, että tulkinta ei saisi aiheuttaa hämmennystä. *Läpinäkyvästä termistä* nähdään selkeästi taustalla oleva käsite, jolloin myös käsitteen keskeisin sisältö näkyy

(esim. Nuopponen & Pilke 2010: 68; SK 1989: 74; emt. 39). Schmitz (2014: 454) korostaa vielä sitä, että käyttöliittymän käyttäjän pitää ymmärtää läpinäkyvä termi. Aineistossa läpinäkyviä termejä ovat esimerkiksi *etusivu* ja *oppilaitos*. *Johdonmukainen termi* kuuluu termijärjestelmään ja samalla sen käsite kuuluu vastaavasti käsitejärjestelmään, joka kuvaa kaikkien käsitteiden suhteita selkeästi (esim. Nuopponen & Pilke 2010: 67; SK 1989: 74–75; ISO 704 2009: 39). Schmitzin (2014: 456) mukaan käyttöliittymän sisällä sen eri osissa tulisi käyttää samoja termejä ja välttää synonyymeja, jotka voivat turhauttaa käyttöliittymän käyttäjää.

3 Tulokset

3.1 Termien ja fraasien erikoisalalat

Käyttöliittymänäkymistä poimittiin aineistoon yhteensä 4489 termiä ja fraasia (ks. Saarenmäki 2016). Aineiston termit ja fraasit ovat kahdeksalta erikoisalalta: 1) opetus ja koulu, 2) tietotekniikka, 3) talous ja palkkahallinto, 4) koulutus- ja sosiaaliala, 5) lääketiede, 6) oikeustiede ja 7) markkinointi ja 8) puolustusvoimat (ks. taulukko 1). Opetusalan ja tietoteknisen alan termejä oli eniten ja niitä on kaikissa tutkituissa käyttöliittymänäkymissä. Muun muassa Isohellan ja Nissilän (2015: 1) mukaan käyttöliittymien termit edustavatkin tietoteknistä alaa, heijastavat järjestelmän tai ohjelmiston tarkoitusta, loppukäyttäjän erikoisalaa tai yleiskieltä. Opetusalan termit voivat kuulua esimerkiksi loppukäyttäjän erikoisalaan, jos loppukäyttäjä on opettaja. Osittain opetusalan termit heijastavat käyttöliittymän tarkoitusta, joka vaihtelee käyttäjäryhmän mukaan. Esimerkiksi opettajien kohdalla käyttöliittymän tarkoituksena on mahdollistaa muun muassa arvostelun ja tuntimerkintöjen tekeminen. Tulosten mukaan myös yleiskielisyydellä on osansa käyttöliittymässä olevissa joissakin termeissä. (Vrt. emt. 1)

Taulukko 1. Käyttöliittymänäkymien termien ja fraasien erikoisalalat ja lukumäärät (ks. Saarenmäki 2016: 82)

Käyttöliittymänäkymien termien ja fraasien lukumäärät (%)	Yhdeksäsluokkalainen	Lukiolainen	Huoltaja	Yläkoulun ja lukion opettaja-luokanvalvoja	Alakoulun luokanopettaja	Yhteensä
Opetusala	481 (89 %)	606 (82 %)	943 (90 %)	968 (86 %)	882 (84 %)	3880
Tietotekninen ala	58 (11 %)	102 (14 %)	71 (7 %)	109 (10 %)	92 (9 %)	432
Muut alat		30 (4 %)	30 (3 %)	42 (4 %)	75 (7 %)	177
Yhteensä	539 (100 %)	738 (100 %)	1044 (100 %)	1119 (100 %)	1049 (100 %)	4489

Aineiston tietotekniset termit ja fraasit liittyvät aineistossa useisiin eri toimintoihin: viestin lähettämiseen, kirjoittamiseen, tallentamiseen tai poistamiseen, pikavalintoihin, tietotekniseen tukeen ja ylläpitoon, tunnusten luomiseen, asetusten muokkaamiseen,

tulostamiseen ja tulosteisiin, etusivulle palaamiseen, erilaisten tietojen näyttämiseen, tietojen hakuun ja tallentamiseen, ulos kirjautumiseen, tiedotteiden käsittelyyn, dokumenttien rakenteiden lisäämiseen, sivun sulkemiseen, dokumenttien luomiseen ja erilaisten toimenpiteiden sallimiseen. Toimintojen lisäksi varsinkin termien joukossa on nimityksiä, jotka viittaavat tiettyyn tiedostomuotoon (*CSV-tiedosto*) tai yleensä tietotekniseen tiedostoon, käyttöliittymän osaan, kuten *hiiri*, *linkki* ja *pudotusvalikko*, erilaiseen käyttöliittymään (*opiskelijaliittymä*) ja erilaiseen käyttäjärooliin (*rooli*).

Aineistoon kuuluvat opetusalan termit voidaan luokitella toimintaa, ihmisiä, paikkaa, aikaa ja dokumentteja koskeviin ilmauksiin. Opetusalan termit kuvaavat etenkin toimintaa, jota kuvataan substantiiveilla, kuten esimerkiksi *opetus*, *opiskelu* ja *kurinpito*. Toiminnan voi jakaa edelleen opetukseen, oppimiseen, opiskeluun, kurinpitoon ja muuhun toimintaan, joka voi olla toimintaa, jota tekee joko koulu, oppilas, huoltaja, opettaja tai koulun muu henkilökunta. Toiminnan lisäksi termit liittyvät ihmisiin, joista suurin osa toimii opetusallalla. Aineistossa on havaittavissa myös opetuksen paikkaan, koulusteeseen ja rakennukseen liittyviä termejä (*yläkoulu*, *luokat*). Aikaa kuvaavia termejä ovat puolestaan esimerkiksi *lukuvuosi* ja *jakso*. Myös tietyt dokumentit ovat termien perusteella käyttöliittymänäkymissä läsnä, esimerkiksi *tuntipäiväkirja* ja *työjärjestys*. Fraaseja ei ole opetusalan ilmausten joukossa.

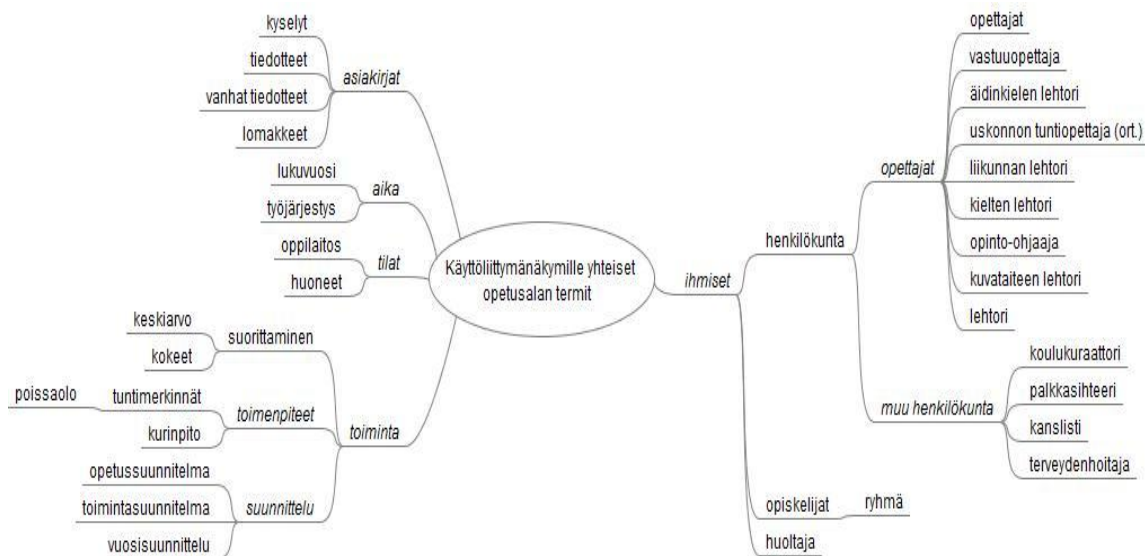
3.2 Käyttöliittymänäkymille yhteiset termit ja fraasit

Kuvioissa 1 ja 2 ovat viidelle Wilma-demon käyttöliittymänäkymälle yhteiset termit ja fraasit, joita on yhteensä 34. Yhteiset tietotekniset termit liittyvät viestinlähetyksen- ja säilyttämistoimintoihin (esimerkiksi *arkisto*), tulostus- (*tulostettava versio*, *tulosteet*) ja asetusten muokkaustoimintoihin (*muut asetukset*) sekä henkilökunnan neuvontaan liittyvään tukeen, esimerkiksi *atk-tuki* (kuvio 1). Tietoteknisten ilmausten joukossa on myös käskymuotoisia fraaseja, kuten *tallenna tiedot*, *peruuta* ja *tulosta* (vrt. esim. Schmitz 2014: 457). Schmitz (mm. emt. 457) on pohtinut esimerkiksi ilmausta *tulosta* ja on päätenyt siihen, että sen taustalla on useita erilaisia käsitteitä, koska eri ohjelmissa saman ilmaisun taustalla erilaisia toiminnallisuuksia. Wilma-demo käyttöliittymässä on osittain ratkaistu tämä käsitteellinen ongelma käyttämällä erilaisia kielellisiä elementtejä käsitteen rajaamisessa, kuten esimerkiksi 'vapaamuotoinen tuloste' ja esimerkiksi 'tulosta puolikorkea'. Myös *tulosteet*-otsikoiden alla on valikkoina tai listana tulosteita, joita voi tulostaa eri dokumentteina. Eri käyttöliittymän kohdissa käytetään myös *tulosta*-linkkiä. Edellä mainitut tietotekniset termit ja muut ilmaukset ovat samoja kuin yleensä muissa käyttöliittymissä tai ohjelmissa, sillä ne liittyvät käyttöliittymässä keskeisiin toimintoihin, kuten viestinlähetyksen- ja tulostustoimintoihin.

Kuvio 1. Wilma-demon yleissivistävän koulun oppilaiden, opettajien sekä huoltajan omille käyttöliittymänäkymille yhteisiä tietoteknisen alan termejä ja fraaseja

Opetusalan termit liittyvät ihmisiin, toimintaan, aikaan, opetusalan asiakirjoihin, paikkaan, jossa opetus tapahtuu, sekä opetusryhmään (kuvio 2). Lisäksi termit liittyvät opiskelijoihin, huoltajaan ja henkilökuntaan, joka voidaan jakaa vielä opettajiin ja muuhun henkilökuntaan. Opetusalan toiminta liittyy aineiston termien mukaan suunnitteluun, erilaisiin toimenpiteisiin ja suorittamiseen.

Kuvio 2. Wilma-demon yleissivistävän koulun oppilaiden, opettajien sekä huoltajan omille käyttöliittymänäkymille yhteisiä opetusalan termejä

Yhteisten termien ja fraasien vähäinen määrä (34) kaikkiin käyttöliittymän vastaaviin (4489) verrattuna kertoo siitä, että termien ja fraasien näkökulmasta Wilma-demon käyttöliittymänäkymät ovat hyvin erilaisia. Siten vaikuttaa siltä, että yhdeksäsluokkalaisten, lukiolaisen, huoltajan, luokanopettajan ja opettaja-luokanvalvojan käyttöliittymänäkymät on personoitu käyttäjän mukaan. Myös käytössä oleva Wilma-käyttöliittymä on siten personoitu muun muassa eri käyttäjän mukaan.

3.3 Käyttöliittymänäkymien termien ja fraasien muoto

Aineiston tietotekniset termit voivat muodostua yhdestä sanasta, esimerkiksi *arkisto*, ja termi voi olla myös yhdyssana, kuten *pikaviestit* (kuvio 1). Termin voi muodostaa myös yhdyssana, jossa on alkukirjainlyhenne: *atk-tuki*. Aineiston tietoteknisten ilmausten erikoispiirre on se, että niiden joukossa on myös fraaseja. Fraasit alkavat käskymuotoisella verbillä (*tallenna tiedot*) tai muodostuvat pelkästään verbistä, kuten esimerkiksi *peruuta* ja *tulosta*. Aineistossa esiintyy myös kaksisanaisia sanaliittoja kuten *tulostettava versio* ja *muut asetukset*.

Aineistoon kuuluvat opetusalan termit ovat kielelliseltä muodoltaan substantiiveja ja yksi- tai kaksisanaisia yhdyssanoja tai sanaliittoja (kuvio 2). Termejä on johdettu useimmiten verbistä, kuten *opiskelija* ("opiskella"-verbistä), *kurinpito* ("pitää kuria" -verbistä) ja *huoltaja* ("huoltaa"-verbistä). Nämä verbit ovat tuttuja yleiskielestä. Yleiskielestä peräisin ovat lisäksi muun muassa termit *huone* ja *kysely*. Osa termeistä on lainasanoja muista kielistä, kuten *lehtori*, *opinto-ohjaaja* ja *koulukuraattori*.

3.3.1 Tarkoituksenmukaisuus ja läpinäkyvyys

Aineistossa ei havaittu tarkoituksenmukaisuutta haittaavia seikkoja. Useimmat termit ovat oletettavasti käyttäjäryhmille tuttuja, sillä niiden kieli ja alkuperä on yleiskielinen ja tuttu. Tällaiset termit ovat käyttäjän kannalta tarkoituksenmukaisia, sillä ne eivät aiheuta sekaannusta tai epävarmuutta. (Vrt. Schmitz 2014: 455.) Aineiston termit ovat tarkoituksenmukaisia myös siinä mielessä, että niillä ei ole kielteisiä eikä myönteisiä konnotaatioita. Konnotaatioiden neutraalisuus pääteltiin termien rakenteen, alkuperän ja sisällön perusteella. Kaikkien termien kohdalla ei näin kuitenkaan voi olla, siksi termien tuttuutta ja selkeyttä tulisi tutkia esimerkiksi haastatteleamalla käyttöliittymän loppukäyttäjia tai kohderyhmään kuuluvia käyttäjiä.

Wilman käyttöliittymänäkymille yhteiset opetusalan termit ja muut erikoiskieliset ilmaukset ovat läpinäkyviä, sillä käsitteiden keskeisin sisältö näkyy ja käyttäjät todennäköisesti ymmärtävät käytettyjä termejä (vrt. esim. Nuopponen & Pilke 2010: 68; Schmitz 2014: 454). Esimerkiksi termi *oppilaitos* on läpinäkyvä yhdyssanatermi, jonka molemmat osat ovat käyttöliittymän käyttäjän ymmärrettävissä. Opetusalan erikoisalan ilmauksissa ei ole myöskään lyhenteitä, vaan ilmaukset koostuvat kokonaisista sanoista. Vastaavanlaisia läpinäkyviä yhdyssanatermejä ovat lisäksi esimerkiksi *opetus-* ja *toimintasuunnitelma*, *keskiarvo*, *kurinpito*, *opinto-ohjaaja*, *vastuuopettaja* ja *terveydenhoitaja*, sillä niiden osien käsittepiirteet kuvaavat myös kokonaisten käsitteiden käsittepiirteitä. Läpinäkyviä termejä ovat myös sellaiset yhdestä sanasta muodostuvat opetusalan termit, jotka on muodostettu johtamalla yleiskielen verbistä. Esimerkiksi *kyselyt* on johdettu verbistä "kysellä" ja *tiedotteet* "tiedottaa"-verbistä. Aineiston opetusalan

termejä käytetään myös yleiskielessä. Tällaisia termejä ovat esimerkiksi *kokeet*, *huoneet*, *ryhmä* ja *lomakkeet*.

Käyttöliittymänäkymien yhteisten tietoteknisten ilmausten joukossa on vain yksi lyhennetermi, *atk-tuki*, joka sekin on käyttäjän ymmärrettävissä, sillä lyhenne ”atk” on ollut käytössä sen verran, että sen tuntee lähes jokainen. Yhdyssanatermin perusosa ”tuki” on myös peräisin yleiskielestä, josta sen merkitys on yksinkertaista ymmärtää. Näistä termeistä ainut metaforinen ilmaus on *arkisto*, jonka merkitys myös pitää hakea yleiskielen puolelta. Edellä analysoidun termin mukaan sekin on yleiskielessä helposti ymmärrettävä. Käyttöliittymänäkymien kaikkien erikoiskielisten ilmausten joukossa on viisi metaforaa ja niitä esiintyy ainoastaan opetus- ja tietoteknisen alan termeissä. Metaforia ovat ainoastaan opetusallalla käytetty *tarjotin* ja tietoteknisellä alalla tunnetut termit *arkisto*, *luonnokset*, *hiiri* sekä *saapuneet-kansio*.

Käyttöliittymille yhteisistä tietoteknisistä termeistä elliptiset muodot ovat läpinäkymättömiä, sillä kontekstia tarvitaan kokonaisen käsitteen ymmärtämiseen. Käyttöliittymänäkymien yhteisten termien ja fraasien joukossa on elliptisiä ilmaisuja. Etenkin viestintätoimintaan liittyy ilmaisuja, joissa ilmauksen loppuosa on jätetty ilmaisematta. Ellipsiä havaittiin ilmaisussa kuten *lähetetyt* ja *saapuneet*, joista pois oli jätetty perusosat *viestit* tai *pikaviestit*. Nissilän ja Nyholmin (2016: 5) mukaan konteksti tarkoittaa sanan käsitteen sisältöä käyttöliittymän toimintoihin liittyvissä sanoissa. Siten käyttäjä ymmärtää elliptiset ilmaukset viestintätoiminnon kautta.

Tietoteknisissä termeissä on rajatapauksena ilmaus *muut asetukset*, joka on ikään kuin lisäluokka kaikille asetuksille. Sen käsitesisältö ei aukene täysin käyttöliittymän käyttäjälle, sillä käyttäjä todennäköisesti hakee merkityksen jälleen käyttöliittymäkontekstista. Siksi se ei ole läpinäkyvä termi. Käyttäjä etsii todennäköisesti ensin kontekstista merkityksen *asetuksille*, minkä jälkeen vasta pohtii, mitä käsite ’muut asetukset’ tarkoittaa. Tietoteknisten termien ja fraasien joukosta kaikki muut paitsi edellä mainittu ja lyhenne *atk-tuki* ovat läpinäkyviä, sillä ne ovat peräisin yleiskielestä (vrt. Schmitz 2014: 455).

Wilman silmiinpistävä piirre on monenlaiset lyhenteet, joissa on opetus- ja tietoteknisen alan lyhennetermejä sekä opetusallalla erilaisia koodeja ja luokituksia, jotka liittyvät lomakkeiden nimityksiin (*LOMA02 Loma-anomus* ja *KULJ01 Hakemus koulukuljetukseen*), päätöksen nimityksiin (*M_KULJ01 Koulukuljetus*) tai oppiaineiden nimitysten ja niihin liitettyjen numeeristen ilmausten yhdistelmiin (*suomen kieli 8s* ja *Saksa (B2)*). Käyttöliittymässä esiintyy myös lyhenteitä, jotka koostuvat erilaisista osista (*GE3*, *V4ATK*). Oppiaineiden nimitykset voivat olla hyvin pitkiä tai lyhyitä (*MAA10 Integraalilaskenta.3 2013A/2013B/2013C/2014A/2014B/2014C/2015C/YO, S2*). Tällaiset ilmaukset eivät välttämättä ole käyttöliittymän käyttäjille läpinäkyviä, koska käyttäjä

ei välttämättä tunne kaikkia käsitteitä niiden taustalla (vrt. esim. Nuopponen & Pilke 2010: 68; Schmitz 2014: 454).

3.3.2 Johdonmukaisuus

Tutkitussa käyttöliittymässä käytetään pääasiassa johdonmukaisia termejä, jolloin vaihtelevia termejä ei juuri käytetty käyttöliittymänäkymien välillä eikä niiden sisällä (esim. Schmitz 2014: 456). Kaikista käyttöliittymänäkymien yhteisistä termeistä ja fraaseista ei käytetty johdonmukaisesti samaa ilmaisua. Esimerkiksi *opiskelijat*-termin ohella käytettiin joissakin käyttöliittymänäkymissä myös termiä *oppilas*. Käyttäjää ei kuitenkaan tällaisten termien käyttäminen käyttöliittymässä todennäköisesti haittaa, sillä taustalla ovat lähikäsitteet, joilla on samoja käsitepiirteitä ja erottavana piirteenä on esimerkiksi henkilön ikä tai luokka-aste (vrt. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016: 76). Myös termin *kokeet* ohella samassa käyttöliittymänäkymässä käytettiin lähitermiä *tentit*.

Käyttöliittymänäkymien termien joukossa on termejä, jotka eivät ole synonyymejä, mutta niitä käytetään aineistossa synonyymin tapaan, esimerkiksi *pikaviestit* ja *viestit*; *luokka*, *luokkahuone*, *työhuone* ja *huone* sekä *oppilas* ja *opiskelija*. Synonyyminen käyttö tarkoittaa aineistossa sitä, että samassa käyttöliittymänäkymässä voidaan käyttää samasta asiasta kahta tai useampaa termiä, esimerkiksi yhdeksäsluokkalaisen käyttöliittymänäkymässä käytetään termejä *huone* ja *luokka*, huoltajan näkymässä termejä *luokka* ja *luokkahuone* ja lähes kaikissa näkymissä käytetään termejä *pikaviestit* ja *viestit*. *Yläkoulu* ja *yläaste* ovat aineistossa ainoita synonyymejä, joita käytetään rinnakkain (vrt. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016: 48). Synonyymien käytön ja eri termien synonyymisesti käyttämisen perusteella voidaan päätellä, että loppukäyttäjä voi turhautua epäjohdonmukaisen termienkäytön takia käyttöliittymää käyttäessään (vrt. Schmitz 2014: 456). Turhautumisen tunne saattaa liittyä puolestaan Nielsenin määrittelemään käytettävyyteen miellyttävyyden kautta (vrt. Nielsen 1993: 26; ks. myös Dantin 2005: 239). Tällä on yhteys myös helppokäyttöisyyteen (vrt. Schmitz 2014: 456; Kim 2015: 1–2; SFS-EN ISO 9241-11 1998: 6).

Ainoastaan tietoteknisten ilmausten joukossa on fraaseja. Esimerkiksi lukiolaisen ja yläkoululaisen käyttöliittymänäkymissä on *tallenna*-komento ja sen ohessa myös erilaisia muita vaihtelevia ja tarkentavia fraaseja, kuten esimerkiksi *tallenna luonnos* ja *tallenna selvitys*. Kaikissa muissa käyttöliittymänäkymissä käytetään pelkästään tällaisia pidempiä fraaseja tallentamiselle riippuen tallennettavasta kohteesta. Ainoastaan huoltajan käyttöliittymänäkymässä on ilmaisu *tallenna poissaoloilmoitus*, jolloin käy ilmi, että vain huoltaja voi tehdä poissaoloilmoituksen Wilmassa. Näin huoltajan näkökulma ja tarve ilmoittaa poissaoloista on huomioitu käyttöliittymässä valitsemalla tarkoituksenmukainen fraasi.

4 Johtopäätökset

Tutkimuksessa tarkasteltiin opetusalan käyttöliittymän sisältämiä suomenkielisiä termejä ja fraaseja käytettävyyden näkökulmasta. Aluksi selvitettiin, millaisia termejä ja fraaseja käyttöliittymässä on. Tämän jälkeen tutkittiin termien erikoisaloja ja termien muodostusta. Tarkastelu kohdennettiin pääasiassa käyttöliittymänäkymien kesken yhteisiin ilmauksiin, jotka ovat yleisimpiä. Jatkotutkimuksissa voisi tutkia tarkemmin kaikkia käyttöliittymänäkymien termejä ja fraaseja tai esimerkiksi kysyä käyttöliittymän käyttäjiltä, kuten esimerkiksi opettajilta, miten he ymmärtävät käytettyjä ilmauksia.

Tulosten mukaan käyttöliittymän termit yhtäältä helpottavat ja toisaalta vaikeuttavat käytettävyyttä. Tuloksissa todettiin, että tarkastellut käyttöliittymänäkymien yhteiset termit ja fraasit ovat yleiskielisiä, mikä ei aiheuta käyttöliittymän käytävyysongelmia, koska ne vaikuttavat tutuilta. Käyttöliittymän termeistä löytyi vastaavuuksia muun muassa Schmitzin (2014) esittämiin hyvän termin ominaisuuksiin: tarkoituksenmukaisuus (*appropriateness*), läpinäkyvyys (*transparency*) ja johdonmukaisuus (*consistency*). Erikoiskielisissä ilmaisuissa ei havaittu epätarkoituksenmukaisuutta. Näiltä osin käyttöliittymän termit ovat todennäköisesti loppukäyttäjän ymmärrettävissä ja helpottavat siten käytettävyyttä käyttäjän näkökulmasta. Koska synonymiaa ei tuloksissa yhtä tapauksista lukuun ottamatta havaittu, voidaan todeta, että pääasiassa termejä käytetään tutkitussa käyttöliittymässä johdonmukaisesti. Toisaalta johdonmukaisuuteen vaikuttaa kielteisesti se, että joitakin eri käsitteitä ja termejä käytettiin synonyymien tapaan.

Lähteet

- Dantin, Ursula (2005). *Application of Personas in User Interface Design for Educational Software*. [online]. ACE '05 Proceedings of the 7th Australasian conference on Computing education. 42: 1 [lainattu 25.3.2016], 239–247. Saatavilla: <http://crpit.com/confpapers/CRPITV42Dantin.pdf>
- Finto (2016). Etusivu. [lainattu 27.4.2016]. Saatavilla: <https://finto.fi/fi/>
- ISO 704 (2009). *Terminology work. Principles and methods*. 3. painos. Geneva: ISO.
- Isohella, Suvi (2016). *Terminologia kohtaa käytettävyyden. Osa 1: Terminologisen käytettävyyden ydintä rakentamassa*. XXXVI Vakki-Symposium 12.2.2016. Julkaisematon PowerPoint-esitys. Vaasan yliopisto.
- Isohella, Suvi & Niina Nissilä (2015). *Connecting Usability with Terminology. Achieving Usability by Using Appropriate Terms*. [online]. Professional Communication Conference (IPCC), 2015 IEEE International. IEEE Conference Publications. Limerick. [lainattu 25.4.2016], 1–5. Saatavilla: IEEE Xplore.
- Kim, Gerard Jounghyun (2015). *Human-Computer Interaction. Fundamentals and Practice*. Boca Raton: CRC Press.
- Koskela, Merja & Heli Katajamäki (2012). Ammattikielisten tekstien tutkimisesta – esimerkkinä tilintarkastuskertomus. Teoksessa: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä*. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [lainattu 22.4.2016]. Saatavilla: <http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/>
- Laudon, Kenneth C. & Jane P. Laudon (2003). *Essentials of management information systems*. 5. painos. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Nielsen, Jakob (1993). *Usability Engineering*. Amsterdam: Morgan Kaufmann.

- Nissilä, Niina & Sara Nyholm (2016). Terminologi i ett skoladministrationsprogram. *Nordterm 2015. Forvaltning af fagsprog i samfundet Hvem har ansvaret? Hvem tager ansvaret?* Reykjavík, Island 9.-12.6.2015. Julkaistavana.
- Nuopponen, Anita & Nina Pilke (2010). *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. Tukholma: Norstedts.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016). Koulutustoimialan käsitteitä – Opetus- ja koulutussanasto OKSA. Versio 16.3.2016. [lainattu 21.3.2016]. Saatavilla: <https://confluence.csc.fi/pages/viewpage.action?pageId=8688189&preview=/8688189/58829196/Opetus%20ja%20koulutussanasto%20-%20OKSA.pdf>
- Pasanen, Päivi (2009). Merenkulun turvallisuuden koetinkiviä. Terminologisen tiedon poiminta teksteistä. [lainattu 19.3.2016]. Helsinki University Translation Studies. Monographs 5. Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19287/merenkul.pdf?sequence=2>
- Roine, Jani (2005). Toiminnan teoria. Teoksessa: *Käytettävyytutkimuksen menetelmät*, 99–110. Toim. Ovaska, A. & P. Majaranta. Tampereen yliopisto.
- Saarenmäki, Merja (2016). *Käyttäjien ja käyttäjäryhmien huomioiminen opetusalan käyttöliittymän kiellessä. Terminologian ja käytettävyyden näkökulma*. Julkaisematon soveltavan kielitieteen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminology processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company.
- Sanastokeskus TSK ry (2016). TEPA – Sanastokeskus TSK:n termipankki. [lainattu 27.4.2016]. Saatavilla: <http://www.tsk.fi/tepa/netmot.exe?UI=figr&height=156>
- Schmitz, Klaus-Dirk (2014). Terminology and Localization. Teoksessa: *Handbook of Terminology*, 451–463. Hendrik J. Kockaert & Frieda Steurs. [online]. Volume 1. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company [lainattu 29.10.2015]. Saatavilla: EBSCOhost.
- SFS-EN ISO 9241-11 (1998). *Näyttöpäätteillä tehtävän toimistotyön ergonomiset vaatimukset. Osa 11: Käytettävyyden määrittely ja arviointi*. Helsinki : Suomen standardisoimisliitto SFS.
- SK = *Sanastotyön käsikirja. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät*. (1989). Toim. Tekniikan Sanastokeskus. SFS-KÄSIKIRJA 50. TSK 14. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto SFS r.y..
- StarSoft Oy (2016a). Tietoa meistä. [lainattu 20.4.2016]. Saatavilla: <http://www.starsoft.fi/fi/tietoa-meista>
- StarSoft Oy (2016b). Tuotteet ja palvelut. [lainattu 20.4.2016]. Saatavilla: <http://www.starsoft.fi/fi/tuotteet-ja-palvelut>
- StarSoft Oy (2016c). Wilma-tunnukset. [lainattu 2.5.2016]. Saatavilla: <https://wilmademo.starsoft.fi/news/10>
- Tieteen termipankki (2016). Etusivu. [lainattu 27.4.2016]. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>
- Tilastokeskus (2016). *Oppilaitosten määrä laski edelleen, lakkautuksia eniten Etelä-Savossa ja Etelä-Pohjanmaalla*. [lainattu 20.4.2016]. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/kjarj/2015/kjarj_2015_2016-02-11_tie_001_fi.html